

DJIHAD —

ISLAMIS HELIGA KRIG

Av redaktör ERNST PFLEGING, Tureberg

I.

DET »heliga kriget» som annars i nutiden endast har sin plats i historieböckerna, har genom den sista tidens händelser i Palestina blivit aktuellt på nytt. Det har visserligen hänt även vid andra tillfällen i den nyare historien att nitiska politiker begagnat sig av korstågsparollen — men knappast kan det falla någon människa in att på allvar sätta likhetstecken mellan gångna tiders religionskrig och de moderna stormakternas kamp om världens ekonomiska och politiska nyuppdelning.

I Orienten däremot, vars utveckling icke har att uppvisa någon motsvarighet till den skarpt markerade gränslinje som i Västerlandet åtskiljer medeltiden från nutiden, är det heliga krigets idé alltjämt levande. Själva tanken på det heliga kriget föddes just i de trakter som nu äro i så hög grad omstridda och som i lika mån varit det under gångna sekler alltsedan den grå forntiden. Det heliga kriget, både idén och verkligheten, har kommit österifrån. Det var *judarna* som här gjorde början. Kristenhetens korståg och Islams heliga krig bygger i viss mån på den grund som bereddes åt dem av den judiska moderreligionen. Den ene allsmäktige Guden var även judarnas krigsgud, »de israelitiska härskarornas gud» (1 Sam. 17, 45). Emedan hos judarna (liksom även hos araberna redan vid tiden före Islams uppkomst) den religiösa *lagen* reglerade helt och hållet den vardagliga »profana» rättskipningen, måste kriget för israeliterna framstå som en rättsuppgörelse med Jahwes fiender. Varje sådan uppgörelse hänsyftade i deras föreställning mot den yttersta dagen då Gud själv dömer världen. Här ligger ett av den mosaiska och senare även den muhammedanska lagens grundmotiv. Israeliterna kallade det heliga kriget för *derekh qodesh*, »den heliga vägen», ett uttryck som nästan ordagrant fick ingå i Islams religiösa terminologi. Liknande idéer ha överhuvud taget även på annat håll i Orienten

haft djuptgående rötter. Det hellenistiskt-orientalska världsrrike, som tog sin början med Alexander den store, bildade den bästa jordmänen för den gamla semitiska krigsteologins vidare utveckling. Apulejus berättar om *militia sancta*, den »heliga krigstjänsten» inom den egyptiska mysteriekulten som tillkommit kring gudinnan Isis. Mysterna kallade sig själva för krigare eller soldater. Samma terminologi begagnades även av den persiske soldaten Mithras' talrika anhängare. Mysteriereligionerna annamade nästan hela den dåtida militära vokabulären. Med *Sacramentum*, ett ord som sedermera övertogs av kristenheten, betecknades ursprungligen den *militära* trohetseden som rekryten fick avlägga till fanan. Det var således icke ovanligt att gudarna i religiösa texter och bilder framställdes såsom segerrika fältherrar. Kyrkan överförde sedan största delen av den antika terminologin, i synnerhet »*militia sancta*», på Frälsaren. Även i vår tid talar Kyrkan gärna om Kristus såsom Imperator och Segerherre. Kristus med den röda romerska triumffanan eller Guds lamm med segertecknet (jfr Gotlands och Visby vapen) är ett allmänt använt motiv i den bildande konsten liksom i poesin och gudstjänsten. *Adolf v. Harnack* har med fullgoda skäl hävdad att de forna kristnas *militia sancta* ursprungligen ingalunda avsåg krigiska bedrifter; det menades därmed till en början en fredlig kamp med rent andliga medel. Men under förföljelsens tid hårdnade *militia sancta*-begreppet. Medeltidens militanta kyrkodoktrin fick längre fram i tiden tjäna som argument för korstågspolitiken. Det är uppenbart att det existerar ett nära samband mellan det västerländska »Heliga rikets» krigiska bedrifter och Islams »*djihad*».

II.

Från första början fick den arabiske profetens menighet genom omständigheternas makt kämpa för sin existens. Konsekvensen därav blev den skarpa skiljelinje, som i den av Muhammed under exiltiden i Medina kungjorda stadgan för den muslimiska menigheten åtskiljer Islams anhängare från den övriga världen:

»Guds skyddsgemenskap är den enda och allmänliga. Den förpliktelse att lämna skydd åt en annan, som den minste av muslimerna åtagit sig, äger bindande verkan även för alla övriga muslimer. De trogna äro pliktiga att lämna varandra ömsesidigt bistånd gentemot människorna.»

Härmed lades grundstenen till den senare doktrinen kring *djihad*, Islams heliga krig. I bästa överensstämmelse med Gamla testamentets »derekh qodesh» framstod för Muhammed kriget mot den samtida arabiska hedendomen såsom ett krig »på Guds väg», ett krig för den rätta trons skull. Däremot förefaller det tvivelaktigt att profeten därvid skulle ha åsyftat ett religiöst korståg mot de otrogna även utanför Arabiens gränser. Koranen gör som bekant en skarp distinktion mellan avgudadyrkarna (d. v. s. de verkliga hedningarna, som skola bekämpas utan förbarmande), och de judiska och kristna trosbekännarna som tror på »boken». Mot de sistnämnda får enligt Koranen icke tillämpas tvång att acceptera Islams trossatser. Till uppenbarelsereligionernas bekännare riktades vanligtvis ett erbjudande att ansluta sig till Islam på frivillighetens väg. Ett avböjande svar hade därför ingalunda karaktären av casus belli. Även efter krigshandlingarnas slut tillämpades av araberna i erövrade länder ofta en religiös tolerans som saknade motsvarighet i den medeltida världen. Främmande trosbekännares religionsutövning och gudstjänst skyddades och garanterades av khaliferna mot erläggande av »djizja», en skatt som uttogs per capita.

Doktrinen om *djihad* (ordagrant: insats, ansträngning) utvecklades först efter profetens död. Världen uppdelades därvidlag i två sinsemellan konkurrerande riken, *dar al islam*, länderna som stå under de rättrognas beskydd, och *dar al harb*, den fientliga värld, där Islams lag icke efterlevs. Det faktiska behovet i det stora handelsdrivande imperium, som khalifernas välde hade utvecklats till, korrigerade ovannämnda bryska klyvning, en tredje kategori infördes snart i den teologiska juridiken: länderna som skyddades av *traktat*.

Enligt den officiella rättsdoktrinen, som varit vedertagen sedan medeltiden, pålägger Islam sina trosbekännare ingalunda någon kategorisk plikt att tjänstgöra som *djihad*krigare. *Djihad* ingår endast i de kollektiva uppgifter, som skola uppfyllas av hela den islamiska menigheten. Deltagandet i det heliga kriget är icke individuellt bindande för den enskilde muslimen, vilket däremot är fallet med fullgörandet av vallfärden till Mekka.

Men även om *djihad*plikten äger enbart fakultativ giltighet (*fard al kifaja*) så anses givetvis deltagandet i ett heligt krig som en i hög grad Gudi behaglig gärning. *Djihad*pliktens uppfyllande innebär att alltid *någonstans i den vidsträckta muhammedanska världen* en furste eller en grupp av muslimer ihågkommer Islams

heliga sak och krigar för densamma på Allahs väg. Djihad får aldrig föras såsom överfalls- och preventivkrig utan ett föregående erbjudande att acceptera Islams läror. Den berömde juristen Abul Hasan al Mawardi fäster synnerlig vikt vid plikten att föra kriget enligt ridderlighetens regler i det han åberopar profetens ord om djihadkämparna såsom Allahs riddersmän. Mot ett folk som accepterat khalifens beskydd och betalar »djizja» får givetvis inget religionskrig tillgripas. Den muslim, som utan lagliga skäl slår ihjäl en främmande trosbekännare, får betala samma blodsskuld som för dråpet mot en muhammedan.

Men fard al kifajapprincipen har också en mycket märklig och dagsaktuell avigsida. Djihadpliktens enbart fakultativa karaktär har nämligen till följd att djihad betraktas som en ständig företeelse. *Djihad råder permanent i världen* så länge överhuvud taget några fiender till Islam finnas kvar. Vilket krig som helst där Islams trosbekännare äro engagerade kan därför genom ett utlåtande av en andlig auktoritet (ett s. k. fetwa) kvalificeras såsom djihad. Djihaddoktrinen är en ytterst smidig doktrin som med lätthet kan tillämpas där behovet så kräver. Djihad uppstår nämligen icke genom proklamation, det fastslås endast att ett visst krig (kanske under ett visst skede) enligt de rättslärdes åsikt eller enligt traditionen konstituerar ett heligt krig.

För övrigt rör sig den islamitiska djihadteologin med många skiftande begreppsdefinitioner som alla motiveras med yttranden som tillskrivas profeten. I själva verket har Muhammed tydligen mycket litet att skaffa med lärosatser som har kommit till efter hans död. Enligt en »hadith» (ett uttalande av profeten som är vägvisande enligt traditionen), som berättas av en viss Fudhala ben Obeid, lär Muhammed ha hyst den åsikten att djihad även kan åstadkommas genom ihärdig kamp mot de dåliga instinkterna i människohjärtat, alltså förmedels fredlig självransakan. Doktrinen kallar denna djihadvariant för den »högre» eller »större» djihad (djihad al akbar). Under djihadbegreppet faller även Islams framgångsrika mission bland hedningar. Varje aktion som för trons skull kräver uppoffring och möda k a n enligt doktrinen karakteriseras såsom djihad.

Många västerländska författare ha reservationslöst accepterat den från korstågstiden härstammande vanan att framställa Islam såsom en alltigenom intolerant krigsreligion som kräver av sina bekännare att med eld och svärd genomtrumfa profetens läror. Visserligen har Islam aldrig saknat fanatiker och behårda dog-

matiker, men det bör även påpekas att under khalifernas stormaktstid och i synnerhet i maurernas Cordova en ganska långtgående religiös tolerans varit rådande som då saknat motsvarighet i det samtida västerlandet. Korsfararnas excesser lämnade efter sig ett gränslöst hat bland den muhammedanska befolkningen i de härjade områdena, i synnerhet i det heliga landet. Det var just under och närmast efter korstågens tidevarv som djihad-doktrinen fick sin slutgiltiga utformning. Djihad utvecklades till ett slags »*counter-crusade*» (enligt en träffande karakteristik, som den orientaliska vetenskapsmannen A. S. Atiya framför i den även för övrigt läsvärda boken: *The crusade in the later Middle Ages*, London 1938). Det är korsfararnas tänkesätt som i många avseenden präglat den krigiska djihadpoesin. Yttranden som tillskrivas profeten — »Paradiset blomstrar i svärdets skugga» eller också »Svärden äro paradiset nycklar» — kompletterades numera på ett drastiskt sätt:

»Det heliga kriget är trons fastaste grund,
Paradisvåktarens mest vidöppna dörr,
Trappan som leder till himmelens högsta trädgårdar.»
(Ibn Nubatah)

Korsfararnas »*Dieu le veut*» bemöttes med samma mynt:

»En enda uttryckning på Guds väg (under pågående djihad) är bättre än hela världen jämte allt vad som finns i världen.»

III.

Under det första världskriget vållade djihadproblemet en allvarlig schism i muhammedanvärlden. Den turkiske sultanen, som fortfarande titulerades khalif, utsände ett upprop till alla muslimer att kämpa i det »heliga kriget» på centralmakternas sida. Men araberna gjorde uppror mot turkarnas djihad, som endast ansågs vara ett uttryck för sultanens strävan att upprätthålla sitt fallfärdiga välde.

Även i våra dagar har djihad ingalunda försvunnit ur muhammedansk rättslära och teologi. Man försöker att tillämpa djihaddoktrinen i överensstämmelse med dagens aktuella problemställning i orienten. Islam undergår sedan mera än ett århundrade en omdaningsprocess, som bär ett dubbelt ansikte. Å den ena sidan hämtar den ortodox-konservativa gruppen — i synnerhet wahhabiterna i Saudiarabien — kraft och inspiration ur profetens

ursprungliga och oförfalskade lära, å den andra sidan göra sig modernistiska tendenser gällande som syfta att anpassa Islam till den moderna tiden. Muhammed Abduh (1849—1905) gick ett steg längre och skapade en syn tes som strävar att sammanjämka återställandet av den ursprungliga förkunnelsen med modernisternas reformkrav. Muhammed Abduh förkastade ingalunda djihad som sådan, han framställde tvärtom djihadidén såsom en historisk nödvändighet för den tid då den kom till. Nutidens djihad däremot skall enligt modernismen i första hand utkämpas som religiös självransakan, djihad al akbar. Muhammed Abduh har med sina lärosatser utövat ett stort inflytande på den yngre generationen bland arabiska och egyptiska vetenskapsmän. Typiska härför äro de slutsatser som A. Sanhoury, en egyptisk jurist av den modernistiska riktningen, har att framföra angående djihaddoktrinens tillämpning i nutiden:

»La conclusion s'impose: si, avec le progrès de la civilisation, on trouve d'autres moyens plus efficaces pour répandre la religion, on doit certainement y recourir, à l'exclusion de la guerre.»

I dag har situationen åter förändrats. Det andra världskriget gjorde rent hus med européernas ledarställning i Nära östern. Både i andligt och politiskt avseende förbereder sig Islam att återuppstå som en stormakt. Islams politiska avantgarde är för närvarande i viss mån Arabförbundet, vars oftast undervärderade makt sträcker sig mycket längre än till de regeringar som officiellt äro medlemmar i förbundet. Förbundet som sådant är visserligen långt ifrån en religiös institution, som drivfjädern tycks ju i första hand framträda samhörighetskänslan bland de arabiska nationerna. Men i verkligheten är panarabismen en synnerligen svag rörelse. Den muhammedanska religiösa solidariteten, kampställningen mot västerlandets hegemoni, utgör arabförbundets starkaste impuls och kraftkälla.

Bakom Arabförbundets officiella nationalistiska fasad döljer sig sålunda en mångfaldig aktivitet av mer eller mindre religiöst bestämda gruppbildningar som ha djupa rötter i det förflutna, först och främst det ärevördiga teologuniversitetet i Al Azhar-moskén i Kairo, men även det militanta muslimiska brödrädförbundet i Egypten jämte dess wahhabitiska motsvarighet, Ikhvanrörelsen, i Saudiarabien, Senussiernas andliga orden, vars överhuvud åtnjuter asyl i Egypten, och den nya »Futuwwa», en partisanformation av extremistisk karaktär. Bland alla dessa grupper är

djihadparollen levande i allra högsta grad. Det är signifikativt att ingen världslig furste, heller inte Arabförbundets Azzam Pasha proklamerade det heliga kriget i den aktuella striden om Palestina, utan det var Islams för närvarande högsta andliga auktoritet, Al Azharuniversitetets brödraråd som på gammalt vedertaget sätt i gestalt av ett teologiskt utlåtande konstaterade, att djihad är rådande i Palestina. Den muhammedanska menigheten är fortfarande även de jure Islams högsta instans. Därför är Guds ord i den auktoritativa tolkning, som förkunnas av det tusenåriga Al Azharuniversitetets lärde män, för muslimerna i allmänhet i ojäm-förligt högre grad bindande än F. N:s eller till och med Arabförbundets resolution. Vad som nu sker i orienten framstår givetvis för många av Islams trosbekännare såsom en permanent »djihad», ett närmast oavbrutet och framgångsrikt fälttåg på Guds väg mot det främmande förmyndarskapet, som hålles vid liv av än den ena än den andra gruppen inom den tre världsdelar omspännande muhammedanska menigheten. Striden om Palestina som just nu står i förgrunden är i själva verket en visserligen mycket eldfarlig men för övrigt rätt så blygsam detalj i ett vida större historiskt och politiskt sammanhang.

Zionisternas tragiska dilemma ligger uppenbarligen däri att deras korstågslignande »hemfärd» till fädernas land verkställs med kolonialimperialismens metoder. Zionismen begagnas som bricka i stormaktsspelet. Zionistiska ockupanter komma till Palestina icke såsom orientaler, utan som europeiska kolonisationärer. Därför utsättas de för ett allmänt hat från den arabiska befolkningens sida, ett hinder som blir större med varje dag som går. Zionismens framtidsutsikter förmörkas dessutom avsevärt genom extremistiska excesser och kommunistisk infiltration. Det finns ingen anledning till optimism angående FN:s medlingsaktion, även om kanske ett labilt vapenstillstånd kan åstadkommas. Motsättningarerna äro oundvikliga.

Att djihad, kriget för den rätta trons skull, är en levande verklighet i orienten även i vår tid kan knappast förnekas. Djihadbegreppet har undergått många modifikationer. Djihaddoktrinen är så smidig och tänjbar att den passar i snart sagt vilken som helst storpolitisk konstellation. Men faktum kvarstår: Islams andliga auktoriteter ha konstaterat att djihad råder i Palestina, och hela Orienten sympatiserar med Palestinaaraberna i större eller mindre utsträckning. Orientens delegater inom FN röstade närmast enhälligt mot zionismen, *mot Europa*.

Att djihadproblemet fortfarande existerar har sin främsta orsak i Västerlandets aktiva och många gånger aggressiva politik gentemot Orienten. Islams folkrättsliga principer ha visserligen ingen plats i det moderna folkrättssystemet, de äro kanske föga kända i Europa och USA, men likväl äro de bindande för mera än 400 miljoner människor. Djihad är ett symbol för den djupa klyftan som alltsedan korstågstiden åtskiljer öst och väst. Västerlandets främlingskap gentemot Orienten har uppstått som konsekvens av kriget. Korsfararnas och reconquistadorernas krigföring har för flera århundraden framåt skapat en barriär, där förut ett rikt gemensamt liv, ett givande kulturellt utbyte varit rådande. Barriären visade sig stabil i den mån Västerlandet varit mäktigt att utöva hegemonin i världen. Men grundvalarna för Västerlandets hegemoni ha i stor utsträckning ryckts undan under det andra världskriget.
